

АККОМПАНАМЕНТ (ЖЎРНАВОЗЛИК)

**БОЛАЛАР МУСИҚА ВА САНЪАТ
МАКТАБЛАРИ УЧУН ЎҚУВ ДАСТУРИ**

Тушунтириш хати

Аккомпанемент (жўрнавозлик) синфи “Махсус фортепиано” курсининг фани бўлиб, бошловчи пианиночиларни тайёрлашда муҳим роль ўйнайди.

Мазкур фан хонанда ва созандаларга жўр бўлишнинг бошланғич кўникмаларини ривожлантиришни назарда тутди. Аккомпанемент (жўрнавозлик) синфида ҳамкорликдаги ижрочиликнинг ранг-баранг кўникмалари эгалланиб, муסיкий дунёқараш кенгаяди ва бадиий дид, ижро этилаётган асарнинг услуби, шакли ва мазмунини англаб етиш шаклланади, ўқувчининг ўз эшитиш қобилиятини назорат қилиш ва ижрочилик масъулияти тарбияланади. Шу аснода ҳамкорликда ишлаш учун зарур бўлган ижодий муҳит яратилади: бу биргаликда ижро этилаётган асарнинг бир қисми бўлган ўз партиясини эшита олиш ва талқин этишдир. Шу билан бирга нотани варақдан ўқиш кўникмалари ривожланиб, мустаҳкамланади. Аккомпанемент (жўрнавозлик) фани шунингдек, муסיкий-назарий фанлар ва муסיқа адабиётларини ўзлаштиришга ундайди. Мазкур фаннинг вазифалари қаторига амалий кўникмаларни ривожлантириш билан бирга, ўқувчиларда ижодий эркинлик, баркамолликка интилишни тарбиялаш ҳам киради.

Материал танлаш албатта ўқувчининг индивидуал хусусиятлари ва муסיкий, техник ҳамда умуммаданий даражасига боғлиқ бўлади. Аккомпанемент (жўрнавозлик) билан таништиришни қайта ишланган халқ кўшиқлари, қадимий романслардан бошлаш мумкин. Улардаги “гитара” жўрлиги фақат аккордли ёхуд гармоник фигурация билан бўлади, сўнгра ўқувчига бирмунча ҳаракатчан фактурани бериш (муттасил ҳаракатли, фортепиано партиясида айтишувлари бўлган ва ҳ.к.) ва уни тобора мураккаблаштириб бориш керак.

Жўрликни энг оддий намуналардан бошлаш мақсадга мувофиқ, унда жўрлик вазмин суръатда, аккордли баён билан бўлса янада яхши. Ўқувчини биринчи дарсданоқ соф ижро қийинчиликларига кўмиб ташлаш керак эмас, унинг яккахон партиясини кузатишга ҳам вақти бўлиши керак. У нафақат нота сатрларини, балки нота матнини ҳам кузатиб, ансамблни тинглайди.

Ўқувчи ўзининг ички эшитиш қобилияти билан яккахон партиясини ўта ифодали ҳиргойи қила билиши, чалиши ва интонациялай олиши керак. Ўқувчини яккахон партиясининг умум қабул қилинган ижроси билан таништирар экан, ўқитувчи яккахон партиясидаги суръат ва агогик оғишмаларнинг бор вариантларини кўрсатиб бериши зарур.

Аккордли баённ ўзлаштиргандан сўнг тез бўлмаган суръатдаги саккизталиқ ва ўн олтиталиқ фигурациялар билан баён этилган аккомпанемент (жўрнавозлик)га ўтиш мумкин.

Хонандаларга жўр бўлишнинг асосий қоидаларини ўзлаштиргач, ўқувчига якканавозларга жўр бўлиш ҳам осонлашади. Флейтачи, трубачи, кларнетчи ва бошқа дамли чолғулар ижрочиларига жўрлик қилиш, хонандаларга жўрлик қилишга ўхшайди, сабаби у ерда ҳам, бу ерда ҳам товуш нафас орқали чиқарилади. Фақат бунда тембрлар мутаносиблиги, чолғу товушининг кучини ҳисобга олиш керак. Фортепиано жаранги у жўр бўладиган чолғуга мос келиши керак (трубачига – ёрқинроқ, флейтачига – шаффофроқ чалиш лозим). Хонанда овозига ҳам ўзига хос специфик жўрлик мос келиши керак (сопрано учун енгил, парвозли, альт учун бирмунча тўйинган ва зич, баритон ва бас учун чуқур, бахмал жўрлик зарур).

Торли чолғулар, скрипкачилар ва виолончель ижрочиларига жўр бўлишда штрихларга кўпроқ эътибор бериш лозим, бунда фортепиано жарангини торли чолғулар штрихларининг жарангига яқинлаштириш керак. Торли чолғуларда классик репертуар устунлик қилади, унда агогик оғишмалар камроқ бўлиб, суръатлар ҳам бирмунча ўхшаш, хонандаларга жўрлик қилиш сирларини эгаллаган пианиночига созандалар билан ансамбль чалиш кўникмаларини ўрганиб олиш ҳам анча осон кечади. Бунда жўрнавозликнинг соло партиялари (муқаддима ва асар ўртасидаги парчалар) ижросига алоҳида эътибор бериш зарур.

Ансамбль ижросининг муҳим талабларидан бири – ҳар бир ўқувчининг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олишдир. Ҳамкорликдаги ижро асарнинг бадиий ғояси ва услубий хусусиятларини, суръат, динамика,

штрихларни бажариш тамойилларини бир хилда тушунишни талаб этади. Ансамбль ижросининг жараёни аккомпанемент (жўрнавозлик) дарсида доимий ўзаро координацияни талаб қиладики, у биргаликдаги ижро асослари билан узвий боғлиқ: булар ритмик барқарорлик ва мувофиқлик, динамик мувозанат, ибораларнинг ягоналигидир.

Мавжуд анъаналарга биноан жўрнавоз ўқувчи нотага қараб чалади. Бу ҳолат шуниси билан изоҳланадики, пианиночи доимо ансамблнинг бошқа иштирокчилари партияларини ҳам кузатиб, ўз ижросини ҳамкорлари ижроси билан мувофиқлаштириб боради. Қолаверса, нотага қараб чалиш ёддан чалаётганда юзага келадиган ҳар хил вазиятлардан ижрочиларни муҳофаза қилади. Бундай ҳолатларни яқка ижрода тўғирлаб кетиш мумкин, ансамблда эса бу ноҳуш оқибатларга олиб келади. Шу боис нотага қараб эркин чалишни таълимнинг бутун курси давомида тарбиялаш лозим. Зеро, жўрнавозлик ёддан чалишдан фарқли ўлароқ, ўзгача координатон жараёнларга асосланган, ўзининг алоҳида кўникмаларини талаб этади.

Ўқув-тарбиявий иш ҳамда ўқувчилар билимларини назорат қилишнинг асосий шакли дарс бўлиб, унда ўқитувчи ўқувчи билан индивидуал тарзда шуғулланади. Репертуар танлаш ва ўқувчиларнинг шахсий режасини тузиш ўқув режаси асосида амалга оширилиб, унда ҳар бир ўқувчининг индивидуал хусусиятлари ҳисобга олинади. Ўқувчининг ўзлаштиришини назорат қилиш синфда, икки, учта ўқитувчидан иборат комиссия томонидан йилда бир марта ўтказилади. Мактаб концертлари, мавзуй ва байрам кечаларидаги чиқишларни ҳам синов топширишга тенглаштириш мумкин. Синов топширишнинг бундай шакли мусиқа билан шуғулланиш мотивациясини шакллантиришга хизмат қилиб, мазкур фанни ўрганишга бўлган қизиқиш ва хоҳишни оширади. Бундай кечаларга ўқувчининг ота-онасини ҳам келиши оиланинг маданий қизиқишларини шакллантириб, уларни маънан бир-бирларига яқинлаштиради. Шундай қилиб, мактабдан ташқари муассасаларда жорий этилган эстетик тарбия вазифалари бажарилади.

Синовларга дастурий талаблар

Бешинчи синф

Бир йилда ўқувчилар оралиқ аттестация доирасида битта синов ва ўтиш имтиҳонини топширишлари керак.

1-ярим йиллик

Декабрь – икки, учта ўқитувчи кузатувида назорат дарси кўринишидаги синов

Талаблар: битта вокал асар (иллюстратор билан)

2-ярим йиллик

Май – ўтиш имтиҳони.

Ўтиш имтиҳонининг талаби: битта вокал ва битта чолғу асари (иллюстратор билан).

Олтинчи синф

Бир йилда ўқувчилар оралиқ аттестация доирасида битта синов ва ўтиш имтиҳонини топширишлари керак.

1-ярим йиллик

Декабрь –академконцерт кўринишидаги синов

Талаблар: битта вокал ва битта чолғу асар (иллюстратор билан)

2-ярим йиллик

Май – ўтиш имтиҳони.

Ўтиш имтиҳонининг талаби: битта вокал ва битта чолғу асари (иллюстратор билан).

Еттинчи синф

Бир йилда ўқувчилар оралиқ аттестация доирасида битта синов ва ўтиш имтиҳонини топширишлари керак.

1-ярим йиллик

Декабрь –академконцерт кўринишидаги синов

Талаблар: битта вокал ва битта чолғу асар (иллюстратор билан)

2-ярим йиллик

Май – битирув имтиҳони.

Битирув имтиҳонининг талаби: битта вокал ва битта чолғу асари (иллюстратор билан).

Тахминий репертуар рўйхати

Вокал мусиқа

(Қўшиқлар ва романслар)

Абдуллаев К. “Қўғирчок”, “Кичкинтой гулчимиз”
Алябьев А. Танланган қўшиқлар ва романслар
Ашрафий М. “Боғларим”, “Водийда гулхан”, “Вафо яхши”, “Отанг кўзлари”, “Йўлларим”, “Ўғилдан хат”
Бобоев С. “Азизам кетди”, “Юрак”, “Ота ўлка”
Булахов П. Танланган қўшиқлар ва романслар
Бурҳонов М. “Капалак”, “Баҳор қўшиғи”
Варламов А. Танланган қўшиқлар ва романслар
Гиенко Б. Р. Бернс сўзларига туркум
Гурилёв А. Танланган қўшиқлар ва романслар
Қодиров Ғ. “Айиқча”, “Лайлак”, “Булбулча”, “Боғчамиз”
Моцарт В. Қўшиқлар тўплами
Мухамедов А. “Қўғирчоғим”
Назаров Ф. “Меҳрибон ойижон”
Омонуллаева Д. Болалар учун қўшиқлар
Содиқов Т. “Булбул”
Шуберт Ф. “Серенада”. “Мусиқага”
Шаинский В. Болалар қўшиқлари
Юдаков С. “Жон Ўзбекистон”
Болалар мультфильмлари ва кинофильмларига ёзилган машҳур қўшиқлар

Жаҳон классикаси намуналарининг енгил қайта ишланмалари

Чолғу мусикаси

Скрипка учун асарлар

Ашрафий М. Куй
Бакланова Н. Романс
Бах И.С. Ария
Бах И.С.-Ш. Гуно - Аве-Мария
Бетховен Л. Суғур, Романс Фа мажор
Варелас С. Поэма
Глюк К. Куй
Гречанинов А. Ҳазилкаш
Ипполитов-Иванов М. Куй
Қодиров Р. Куй
Крейслер Ф. Вальслар: Мухаббат севинчи, Мухаббат қайғуси, Хитой тамбурини
Мушель Г. Пьеса, этюд.
Назаров Ф. Қўшиқ ва ракс, Алла, Орзу.